

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2007. gada 19. decembrī

lietā Nr. 2007-13-03

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Juris Jelāgins, Kristīne Krūma, Uldis Ķinis un Viktors Skudra,

pēc Irinas Ševčenko konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2007. gada 20. novembrī tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Ministru kabineta 2006. gada 8. augusta noteikumu Nr. 644 „Noteikumi par bērna kopšanas pabalsta un piemaksas pie bērna kopšanas pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību” 6. punkta vārda „nepārtraukti” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 110. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Valsts sociālo pabalstu likuma 3. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka viens no regulāri izmaksājamiem sociālajiem pabalstiem ir bērna kopšanas pabalsts, bet šā likuma 7. pants paredz bērna kopšanas pabalsta piešķiršanas nosacījumus. Savukārt saskaņā ar minētā likuma 15. panta pirmo daļu valsts sociālo pabalstu apmēru nosaka šis likums un Ministru kabinets, bet saskaņā ar minētā likuma 16. panta pirmo daļu bērna kopšanas pabalstu piešķir Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Gan likumā noteiktie bērna kopšanas pabalsta piešķiršanas nosacījumi, gan arī Ministru kabineta izdotie noteikumi, kas regulē bērna kopšanas pabalsta apmēru un piešķiršanas kārtību, pēc Valsts sociālo pabalstu likuma spēkā stāšanās ir vairākkārt mainījušies.

1.1. 2005. gada 1. janvārī stājās spēkā 2004. gada 11. novembrī pieņemtais likums „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā”, kas citastarp izteica Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta pirmo daļu šādā redakcijā:

„Bērna kopšanas pabalstu piešķir personai, kura kopj bērnu:

1) līdz viena gada vecumam, ja šī persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) vai ir nodarbināta un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā;

2) no viena gada līdz divu gadu vecumam, ja šī persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) vai ir nodarbināta un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, vai atbilstoši Ministru kabineta noteiktajai kārtībai strādā nepilnu darba laiku.”

No 2005. gada 1. janvāra bērna kopšanas pabalsta apmēru un piešķiršanas kārtību noteica Ministru kabineta 2004. gada 7. decembra noteikumi Nr. 1003 „Kārtība, kādā piešķir un izmaksā bērna kopšanas pabalstu un piemaksu pie bērna kopšanas pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušajiem bērniem” (turpmāk – Noteikumi Nr. 1003). Saskaņā ar šo noteikumu 3. punktu personām, kuras kopj bērnu vecumā līdz gadam, pabalsta

apmērs bija 50 latu, ja persona nav nodarbināta, un 70 procentu apmērā no personas vidējās apdrošināšanas iemaksu algas (bet ne mazāk kā 56 lati mēnesī un ne vairāk kā 392 latu mēnesī), ja persona ir nodarbināta un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā. Savukārt bērna kopšanas pabalsta apmērs personām, kuras kopj bērnu vecumā no viena gada līdz diviem gadiem, bija 30 latu.

1.2. 2005. gada 4. novembrī Satversmes tiesa pasludināja spriedumu lietā Nr. 2005-09-01 „Par Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta pirmās daļas 1. punktā ietvertā nosacījuma – „ja šī persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) vai ir nodarbināta un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā” – atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 106. un 110. pantam”, atzīstot šo nosacījumu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam un spēkā neesošu no 2006. gada 1. marta.

1.3. No 2006. gada 1. marta Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta pirmās daļas 1. punkts bija spēkā šādā redakcijā: „bērna kopšanas pabalstu piešķir personai, kura kopj bērnu: 1) līdz viena gada vecumam”. Savukārt minētā likuma 7. panta pirmās daļas 2. punkts, kura atbilstība Satversmei nebija apstrīdēta Satversmes tiesā, joprojām palika spēkā šādā redakcijā: „bērna kopšanas pabalstu piešķir personai, kura kopj bērnu: no viena gada līdz divu gadu vecumam, ja šī persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) vai ir nodarbināta un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, vai atbilstoši Ministru kabineta noteiktajai kārtībai strādā nepilnu darba laiku.”

Noteikumos Nr. 1003 paredzētais pabalsta apmērs palika nemainīgs, proti, personai, kura kopj bērnu vecumā no gada līdz diviem gadiem, tas bija 30 latu mēnesī.

1.4. 2006. gada 2. martā tika pieņemts likums „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā”, kas stājās spēkā 2006. gada 8. martā un Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta pirmo daļu izteica šādā redakcijā:

„Bērna kopšanas pabalstu piešķir personai, kura kopj bērnu:

1) līdz viena gada vecumam, ja šī persona nav bijusi nodarbināta pabalsta piešķiršanas dienā (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”);

2) līdz viena gada vecumam, ja šī persona ir bijusi nodarbināta pabalsta piešķiršanas dienā (ir uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā;

3) līdz viena gada vecumam, ja šī persona ir bijusi nodarbināta pabalsta piešķiršanas dienā (ir uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) un ir nodarbināta bērna kopšanas laikā, bet neatrodas bērna kopšanas atvaļinājumā;

4) no viena gada līdz divu gadu vecumam.”

Noteikumos Nr. 1003 noteiktais pabalsta apmērs un aprēķināšanas kārtība nemainījās.

1.5. 2006. gada 8. augustā Ministru kabinets izdeva noteikumus Nr. 644 „Noteikumi par bērna kopšanas pabalsta un piemaksas pie bērna kopšanas pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību” (turpmāk – Noteikumi Nr. 644), kuru 2. punkts (redakcijā, kura bija spēkā no 2006. gada 12. augusta līdz 2007. gada 8. jūnijam) noteica:

„pabalsta apmērs ir šāds:

2.1. personai, kura kopj bērnu vecumā līdz vienam gadam, ja šī persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar

likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) dienā, ar kuru pabalsts tiek piešķirts, – 50 latu mēnesī;

2.2. personai, kura kopj bērnu vecumā līdz vienam gadam, ja šī persona ir nodarbināta (ir uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) dienā, ar kuru pabalsts tiek piešķirts, un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, – personas mēneša vidējās apdrošināšanas iemaksu algas 70 procentu apmērā, bet ne mazāk kā 56 lati mēnesī un ne vairāk kā 392 lati mēnesī;

2.3. personai, kura kopj bērnu vecumā līdz vienam gadam, ja šī persona ir nodarbināta (ir uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) dienā, ar kuru pabalsts tiek piešķirts, un ir nodarbināta bērna kopšanas laikā, bet neatrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, – 50 procentu apmērā no šo noteikumu 2.2. apakšpunktā minētajai personai noteiktā pabalsta, bet ne mazāk kā 56 lati mēnesī;

2.4. personai, kura kopj bērnu vecumā no viena gada līdz diviem gadiem, – 30 latu mēnesī.”

Saskaņā ar Noteikumu Nr. 644 3.1. punktu darba ņēmējam mēneša vidējo apdrošināšanas iemaksu algu pabalsta apmēra noteikšanai aprēķina no personas apdrošināšanas iemaksu algas par 12 kalendāra mēnešu periodu, šo periodu beidzot trīs kalendāra mēnešus pirms mēneša, kurā bērns piedzimis.

Savukārt Noteikumu Nr. 644 6. punkts paredz: „Ja personai, kurai pabalsts piešķirts saskaņā ar šo noteikumu 2.2. apakšpunktu, nepārtraukti kopjot bērnu vecumā līdz diviem gadiem, rodas tiesības uz pabalstu par nākamo bērnu, pabalstu par nākamā bērna kopšanu vecumā līdz gadam piešķir lielākajā apmērā, kāds saskaņā ar šo noteikumu 2.2. apakšpunktu bija piešķirts par iepriekšējā bērna kopšanu vecumā līdz gadam vai kādu no jauna varētu aprēķināt saskaņā ar šo noteikumu 3., 4. un 5. punktu.”

2. Atbilstoši likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. un 19. pantam par personām, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu,

obligātās iemaksas pensiju apdrošināšanai un apdrošināšanai pret bezdarbu tiek veiktas no valsts pamatbudžeta. Savukārt minētā likuma 14. panta trešā daļa paredz, ka to obligāto iemaksu objektu, kuras veicamas no valsts pamatbudžeta, nosaka Ministru kabinets.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2001. gada 5. jūnija noteikumu Nr. 230 „Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām no valsts pamatbudžeta un valsts sociālās apdrošināšanas speciālajiem budžetiem” 3.2. un 4.2. punktu par personām, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu, obligātās iemaksas tiek veiktas no 50 latiem.

3. Pieteikuma iesniedzēja Irina Ševčenko (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) apstrīd Noteikumu Nr. 644 6. punkta vārda „nepārtraukti” (turpmāk – apstrīdētā norma) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 110. pantam.

3.1. No pieteikuma un tam pievienotajiem dokumentiem izriet šādi lietas faktiskie apstākļi:

2005. gada 4. martā Pieteikuma iesniedzējai piedzima pirmais bērns Grigorijs Ševčenko (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 9. lpp.*). Pirms tam Pieteikuma iesniedzēja strādāja, viņas vidējā apdrošināšanas iemaksu alga, aprēķinot bērna kopšanas pabalstu par pirmo bērnu, bija 658,51 lats. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra (turpmāk – VSAA) aprēķināja Pieteikuma iesniedzējai bērna kopšanas pabalstu par pirmo bērnu maksimālā apmērā – 392 lati (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 14. lpp.*).

Laikā no 2005. gada 14. aprīļa līdz 2006. gada 3. martam, proti, līdz pirmais bērns sasniedza gada vecumu, Pieteikuma iesniedzēja atradās bērna kopšanas atvaļinājumā un par viņu atbilstoši tiesību normām (*sk. šā sprieduma 2. punktu*)

no valsts budžeta tika izdarītas valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas no 50 latiem.

2006. gada 4. martā Pieteikuma iesniedzēja atsāka strādāt pilnu darba laiku un strādāja līdz 2006. gada 9. augustam, kad devās grūtniecības un dzemdību atvaļinājumā.

Bērna kopšanas pabalstu 30 latu apmērā par bērna kopšanu vecumā no viena līdz diviem gadiem no 2006. gada 4. marta līdz 7. martam Pieteikuma iesniedzēja nesaņēma, jo atbilstoši tajā laikā spēkā bijušajām tiesību normām (*sk. šā sprieduma 1.1. un 1.3. punktu*) bērna kopšanas pabalstu par bērnu vecumā no viena gada līdz diviem gadiem varēja saņemt tikai persona, kura nav nodarbināta vai ir nodarbināta un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, vai strādā nepilnu darba laiku.

Tiesības saņemt bērna kopšanas pabalstu par pirmā bērna kopšanu vecumā no viena gada līdz diviem gadiem Pieteikuma iesniedzējai radās 2006. gada 8. martā līdz ar izmaiņām tiesību normās (*sk. šā sprieduma 1.4. punktu*).

2006. gada 16. oktobrī Pieteikuma iesniedzējai piedzima otrais bērns Vladimirs Ševčenko (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 10. lpp.*).

Sakarā ar to, ka Pieteikuma iesniedzēja bija atsākusi strādāt pilnu darba laiku un no 2006. gada 4. marta līdz 7. martam nesaņēma bērna kopšanas pabalstu, apstrīdētā norma neparedzēja viņai iespēju saņemt bērna kopšanas pabalstu par otro bērnu (vecumā līdz vienam gadam) tādā apmērā, kādā viņa bija saņēmusi šo pabalstu par pirmā bērna kopšanu (vecumā līdz vienam gadam). Pabalsts par otrā bērna kopšanu līdz vienam gadam viņai tika aprēķināts no jauna.

Aprēķinot bērna kopšanas pabalstu par otro bērnu vecumā līdz vienam gadam, aprēķinā ietvertajos 12 mēnešos tika ņemti vērā gan četri mēneši, kad Pieteikuma iesniedzēja strādāja un viņas mēneša apdrošināšanas iemaksu alga bija 624–672 lati, gan arī astoņi mēneši, kad par viņu tika izdarītas obligātās

apdrošināšanas iemaksas no valsts budžeta. Proti, aprēķinā tika ietverti astoņi mēneši, kad apdrošināšanas iemaksu alga bija 50 latu. Rezultātā pabalsts tika aprēķināts no mēneša vidējās apdrošināšanas iemaksu algas – 251,64 latiem un šā pabalsta apmērs bija 176,15 latu mēnesī (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 12. lpp.*).

3.2. Pieteikumā izteikts viedoklis, ka situācija, kurā tiesības uz lielāku bērna kopšanas pabalstu sakarā ar nākamā bērna piedzimšanu esot personām, kuras visu laiku atradušās bērna kopšanas atvaļinājumā, nekā personām, kuras iepriekšējā bērna kopšanu ir pārtraukušas un atgriezušās darbā, neatbilstot no Satversmes 1. panta izrietošajiem taisnīguma un tiesiskās paļāvības principiem, Satversmes 91. pantā noteiktajam tiesiskās vienlīdzības principam un Satversmes 110. pantā noteiktajam valsts pienākumam rūpēties par ģimeni, bērniem un vecākiem iespējami labākā veidā.

3.3. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka diskriminācijas aizlieguma princips liedzot pret personām izturēties atšķirīgi uz konkrētu pazīmju pamata. Dzimums esot viena no šīm pazīmēm. Eiropas Savienības tiesības prasot nodrošināt vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm attiecībā uz darba iespējām, profesionālo sagatavošanu un paaugstināšanu amatā, kā arī darba nosacījumiem un aizliedzot ne vien tiešo, bet arī netiešo diskrimināciju. Apstrīdētā norma liekot personai atteikties no īslaicīgas atgriešanās darbā par labu lielākam bērna kopšanas pabalstam un ierobežojot tieši sieviešu atgriešanos darbā.

3.4. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka attiecībā uz bērna kopšanas pabalsta aprēķināšanu ir pieļauta atšķirīga attieksme pret vecākiem, kuriem rodas tiesības uz bērna kopšanas pabalstu par bērnu vecumā līdz gadam, kamēr iepriekšējais bērns nav sasniedzis divu gadu vecumu, atkarībā no tā, vai vecāki laika posmā starp bērnu piedzimšanu ir aktīvi strādājuši vai ne. Šai atšķirīgajai attieksmei neesot objektīva un saprātīga pamata, un tā neatbilstot Satversmes 91. pantam.

Savukārt viedoklī, kas Satversmes tiesai iesniegts pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem, tiek uzsvērts, ka tiesību ierobežojumam, ko veido nosacījums „nepārtraukti”, neesot leģitīma mērķa.

3.5. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka no Satversmes 110. panta izriet valsts pozitīvais pienākums veikt tādus ģimenes atbalsta pasākumus, kas ir pietiekami efektīvi un, cik vien iespējams, atbilst adresātu, pirmām kārtām bērnu, vajadzībām. Vienlaikus izteikts viedoklis, ka Satversmes 110. pants prasa pēc iespējas labāk nodrošināt bērnu, vecāku un ģimenes intereses.

Pieteikumā citastarp norādīts, ka bērna kopšanas pabalsts par bērnu vecumā no viena gada līdz diviem gadiem neesot adekvāts pēc apmēra, jo izdzīvošanai ar to nepietiekot, un izteikts viedoklis, ka likumdevējs neesot tiesīgs ierobežot personu tiesības situācijās, kad piešķirtā pabalsta apmērs nav pietiekams, lai persona varētu uzturēt savu ģimeni.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – uzskata, ka Noteikumu Nr. 644 6. punkta norma nav pretrunā ar Satversmes 91. un 110. pantu.

4.1. Ministru kabinets apgalvo, ka vairāki pieteikumā izdarītie secinājumi esot nepatiesi, jo kopš 2007. gada 8. marta persona, kas saņem bērna kopšanas pabalstu, varot arī strādāt. Gadījumā, ja Pieteikuma iesniedzēja būtu atsākusi darbu pēc 2006. gada 8. marta, viņa varētu izvēlēties pabalsta apmēru Noteikumu Nr. 644 6. punktā paredzētajā kārtībā. Ministru kabinets uzsver, ka „pašreiz līdzīgā situācijā nevienam bērna kopšanas pabalsta saņēmējam sakarā ar darba atsākšanu pārtraukums bērna kopšanā nerastos” (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 37. lpp.*).

4.2. Atsaucoties uz Satversmes tiesas judikatūru lietās Nr. 2006-10-03, 2000-07-0409 un 2002-15-01, atbildes rakstā norādīts, ka Satversmes 91. pantā nostiprinātais vienlīdzības princips pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, ja tai ir objektīvs un saprātīgs pamats. Atšķirīgajai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, ja tai nav leģitīma mērķa vai ja nav proporcionālas (samērīgas) attiecības starp noteiktajiem mērķiem un to sasniegšanai izraudzītajiem līdzekļiem.

Atbildes rakstā izteikts viedoklis, ka visas personas, kurām saskaņā ar Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta pirmās daļas 2. punktu kā nodarbinātām personām rodas tiesības saņemt bērna kopšanas pabalstu par nākamā bērna kopšanu vecumā līdz vienam gadam, kamēr iepriekšējais bērns nav sasniedzis divu gadu vecumu, atrodies vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Ministru kabinets atzīst, ka konkrētajā gadījumā varot konstatēt atšķirīgu attieksmi, taču uzskata, ka atšķirīgajai attieksmei esot leģitīms mērķis un izmantotie līdzekļi esot piemēroti šā leģitīmā mērķa sasniegšanai. Apstrīdētā norma veicinot to, ka vecāki bērna kopšanas pabalsta saņemšanas periodā, gatavojoties nākamā bērna piedzimšanai, izvēlas nestrādāt un līdz ar to nodrošina savam bērnam pilnvērtīgu aprūpi, kā arī vienlaikus rūpējas par nākamā bērna veselību.

Ministru kabinets uzsver, ka atšķirīgā attieksme attiecībā uz bērna kopšanas pabalsta aprēķināšanu, „ņemot vērā arī apstākli, ka persona laikposmā starp bērnu piedzimšanu, kopjot iepriekšējo bērnu, vienlaikus var iesaistīties darba tirgū”, atbilstot Satversmes 91. pantam.

4.3. Atbildes rakstā izteikts viedoklis, ka Noteikumu Nr. 644 6. punkta norma nevis rada netiešo diskrimināciju uz dzimuma pamata, bet, gluži otrādi, to novērš.

4.4. Ministru kabinets uzskata, ka, ieviešot Noteikumu Nr. 644 6. punkta normu, valsts vistiešākajā veidā esot aizsargājusi un atbalstījusi ģimeni, vecāku un bērnu tiesības, proti, šī norma aizsargājot un atbalstot tās ģimenes, kurās bērni dzimst ar mazu laika starpību.

Secinājumu daļa

5. Pieteikuma iesniedzēja un Ministru kabinets (turpmāk arī – Lietas dalībnieki) Noteikumu Nr. 644 6. punkta saturu izvērtē kopsakarā ar dažādos laika periodos spēkā esošajām Valsts sociālo pabalstu likuma normām.

5.1. Pieteikuma iesniedzēja Noteikumu Nr. 644 6. punktu vērtē kopsakarā ar to Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta redakciju, kura bija spēkā līdz 2006. gada 8. martam un kura liedza personai, kas strādā pilnu darba laiku, saņemt pabalstu par viena gada līdz divus gadus veca bērna kopšanu. Saskaņā ar šīm normām VSAA laikā no 2006. gada 4. marta līdz 7. martam nav izmaksājusi Pieteikuma iesniedzējai bērna kopšanas pabalstu par viena gada līdz divus gadus veca bērna kopšanu. Aprēķinot bērna kopšanas pabalstu par otrā bērna kopšanu vecumā līdz vienam gadam, VSAA ņēmusi vērā, ka laikā no 2006. gada 4. marta līdz 7. martam Pieteikuma iesniedzēja nav saņēmusi bērna kopšanas pabalstu un līdz ar to nav kopusi bērnu nepārtraukti.

5.2. Savukārt Ministru kabinets Noteikumu Nr. 644 6. punktu vērtē kopsakarā ar to Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta redakciju, kura bija spēkā no 2006. gada 8. marta. Lai arī atbildes raksta daļā, kurā izklāstīti lietas faktiskie apstākļi, Ministru kabinets nenoliedz, ka Pieteikuma iesniedzējai „bija pārtraukums bērna kopšanas pabalsta saņemšanā no 2006. gada 4. marta līdz 7. martam” (*lietas materiālu 1. sēj. 36. lpp.*), tajā atbildes raksta daļā, kurā sniegts lietas juridiskais pamatojums, Pieteikuma iesniedzējai tiek pārmests, ka viņa „nav izpratusi minētās normas būtību vai izpratusi to kļūdaini” (*lietas materiālu 1. sēj. 37. lpp.*).

Lieta ierosināta, pamatojoties uz konstitucionālo sūdzību. Konstitucionālo sūdzību persona iesniedz, lai aizstāvētu savas Satversmē noteiktās pamattiesības. Tas, ka regulējums kādā tā daļā vēlāk mainījies, neatbrīvo Satversmes tiesu no pienākuma izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmei kopsakarā ar tām tiesību normām, kuras bija spēkā laikā, kad attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju

pieņemts lēmums, kam ir nozīme lietā. Konkrētajā lietā Satversmes tiesai ir jāizvērtē apstrīdētā norma visupirms kopsakarā ar Valsts sociālo pabalstu likuma normām, kas bija spēkā līdz 2006. gada 7. martam.

6. Pieteikuma iesniedzējas viedoklī par lietas materiāliem tiek analizēta arī Valsts sociālo pabalstu likuma pirmās daļas 2. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2006. gada 8. martam) atbilstība Satversmes 110. pantam (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 139. lpp.*). Šīs normas atbilstība augstāka juridiskā spēka tiesību normām pieteikumā nav apstrīdēta, un lieta par šādu prasījumu Satversmes tiesā nav ierosināta. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – nav šīs lietas dalībnieks un nav sniegusi savu atbildes rakstu. Lai arī Satversmes tiesas procesā atsevišķos gadījumos „prasījuma robežu pārkāpšana spriedumā ir iespējama un pat nepieciešama, lai nodrošinātu efektīvu personas tiesību aizsardzību un sprieduma izpildi” (*Pastars E. Prasījuma robežu ievērošana Satversmes tiesā. Jurista Vārds, 31.07.2007., Nr. 31; Endziņš A. Kā vērtēt jaunāko Satversmes tiesas praksi. Jurista Vārds, 09.10.2007., Nr. 41*), tomēr pretrunā ar Satversmes tiesas procesa principiem būtu tāda normatīvā akta atbilstības izvērtēšana, kurš attiecīgajā lietā vispār nav apstrīdēts. Līdz ar to Satversmes tiesa neizvērtē Pieteikuma iesniedzējas argumentus, kas skar Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta pirmās daļas 2. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2006. gada 7. martam) atbilstību Satversmes 110. pantam. Tātad Satversmes tiesa neizvērtē, vai Satversmes 110. pantam atbilda tāda situācija, ka laika posmā no 2006. gada 4. marta līdz 7. martam Pieteikuma iesniedzēja nesaņēma pabalstu par vienu gadu līdz divus gadus veca bērna kopšanu sakarā ar to, ka strādāja pilnu darba dienu.

7. Noteikumu Nr. 644 6. punktā *expressis verbis* paredzēts, ka šā punkta nosacījumi piemērojami personai, kurai rodas tiesības uz pabalstu par nākamo bērnu „nepārtraukti kopjot bērnu vecumā līdz diviem gadiem”. Gan VSAA, gan

Ministru kabinets interpretē vārdus „nepārtraukti kopjot bērnu” sasaistē ar apstākli, vai persona nepārtraukti saņēmusi bērna kopšanas pabalstu. Tā Ministru kabinets atbildes rakstā norāda, ka Noteikumu Nr. 644 6. punkts nevarēja tikt piemērots Pieteikuma iesniedzējas gadījumā, „jo, kopjot pirmo bērnu līdz divu gadu vecumam, viņai bija pārtraukums bērna kopšanas pabalsta saņemšanā no 2006. gada 4. marta līdz 2006. gada 7. martam” (*lietas materiālu 1. sēj. 36. lpp.*), un ka „pašreiz līdzīgā situācijā nevienam bērna kopšanas pabalsta saņēmējam sakarā ar darba atsākšanu pārtraukums bērna kopšanā nerastos” (*lietas materiālu 1. sēj. 37. lpp.*). Proti, ar „pārtraukumu bērna kopšanā” Ministru kabinets saprot „pārtraukumu bērna kopšanas pabalsta saņemšanā”, bet ar vārdiem „nepārtraukti kopjot bērnu” – „nepārtraukti saņemot bērna kopšanas pabalstu”. Šādi interpretējot minētos vārdus, VSAA atteikusies aprēķināt Pieteikuma iesniedzējai bērna kopšanas pabalstu par otrā bērna kopšanu līdz gada vecumam saskaņā ar Noteikumu Nr. 644 6. punktā paredzēto, Pieteikuma iesniedzējai ievērojami labvēlīgāko regulējumu.

Tā kā Ministru kabinets ir interpretējis tiesību normu, ko pats izdevis, Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai apstrīdētā norma šādā interpretācijā atbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normām.

8. Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka no Satversmes 110. panta pirmā teikuma izriet pozitīvs pienākums valstij izveidot un uzturēt ģimenes sociālās un ekonomiskās aizsardzības sistēmu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 9.3. punktu, 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 13.1. punktu un 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 13.1. punktu*).

8.1. Likumdevējs, pildot šo pienākumu, likumā konkretizējis ģimenes tiesības uz īpašu aizsardzību, nosakot dažādus aizsardzības mehānismus (pabalstus, piemaksas u. c.), un šīs tiesības ir kļuvušas par indivīda tiesībām. Šādu tiesību realizāciju persona var prasīt no valsts, kā arī var aizstāvēt šīs savas

tiesības tiesā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 9.3. punktu*). Bērna kopšanas pabalsts ir ģimenes sociālās un ekonomiskās aizsardzības sistēmas neatņemama sastāvdaļa (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 10. punktu*). Ja apstrīdētajā normā noteikts ierobežojums saņemt likumā noteikto bērna kopšanas pabalstu, tad tā liedz Satversmes 110. pantā garantētās un normatīvajos aktos precizētās tiesības uz ģimenes sociālo un ekonomisko aizsardzību bērna piedzimšanas gadījumā. Līdz ar to šāds ierobežojums uzskatāms par Satversmē noteikto pamattiesību ierobežojumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 10. punktu*).

8.2. Taču, atšķirībā no Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra spriedumā analizētās apstrīdētās normas, izspriežamajā lietā apstrīdētā norma tāpat kā lietā Nr. 2006-07-01 neliedz personai, kura strādā un kopj bērnu, saņemt bērna kopšanas pabalstu kā tādu.

Lai arī „Satversmes 110. pants liek atbalstīt ģimeni, tomēr nebūt nerada personai subjektīvas tiesības saņemt konkrētu valsts atbalstu noteikta veida un apmēra pabalsta formā” (*Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 13.1. punkts*). No Satversmes 110. panta pirmā teikuma izrietošais valsts pienākums nav konkretizējams tiktāl, ka tas pats par sevi dotu tiesības personai, kura kopj otro bērnu vecumā līdz gadam, saņemt par šā bērna kopšanu ne mazāku pabalstu kā par pirmā bērna kopšanu līdz gadam.

8.3. Lai arī Satversmē garantētās personas pamattiesības tiek nodrošinātas un aizstāvētas kā vienota sistēma, nedrīkst ignorēt pilsonisko un politisko tiesību strukturālās atšķirības no ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību īstenošanā pret likumdevēju nevar izvirzīt tikpat stingras prasības kā attiecībā uz tā neiejaukšanos personas pilsonisko un politisko tiesību īstenošanā (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 16. punktu*).

8.4. Sociālo tiesību īpašais raksturs noteic arī tiesu varas kontroles robežas šajā jomā. Īstenojot sociālās tiesības, likumdevējs bauda plašu rīcības brīvību, ciktāl tā saprātīgi saistīta ar valsts ekonomisko situāciju, tomēr šī rīcības brīvība nav neierobežota (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 13. – 14. punktu*). Savukārt „tiesu varai ir pienākums izvērtēt, vai likumdevējs ievērojis šīs rīcības brīvības robežas” (*Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 16. punkts*). Tas nozīmē, ka tiesai pēc iespējas jāpārbauda, vai:

1) likumdevējs veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības;

2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai personām ir nodrošināta iespēja īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā;

3) vai ir ievēroti vispārējie tiesību principi.

9. Pabalsti par abu bērnu kopšanu Pieteikuma iesniedzējai aprēķināti, balstoties uz regulējumu, kas izveidots, īstenojot dzīvē 2004. gada 30. augustā Ministru kabinetā apstiprināto Konceptiju par valsts sociālo pabalstu palielināšanu ģimenēm pēc bērna piedzimšanas (*sk. Ministru kabineta 2004. gada 30. augusta rīkojumu Nr. 591 „Par Konceptiju par valsts sociālo pabalstu palielināšanu ģimenēm pēc bērna piedzimšanas”*). Saskaņā ar šo koncepciju 2004. gada 11. novembrī tika pieņemts likums „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” un Noteikumi Nr. 1003. Vēlāk šis regulējums tika pilnveidots, tostarp aizstājot Noteikumus Nr. 1003 ar Noteikumiem Nr. 644.

Atsevišķas minēto aktu normas jau ir izvērtētas Satversmes tiesā, un Satversmes tiesa secinājusi, ka Ministru kabinets, izveidojot šo sistēmu, ir veicis pasākumus no Satversmes 110. panta izrietošo sociālo tiesību nodrošināšanai.

10. Izvērtējot, vai sociālo tiesību īstenošana ir nodrošināta vismaz minimālā apmērā, jāņem vērā, ka nedz Satversmes 110. pants, nedz arī Latvijas

starptautiskās saistības neprasa, lai valsts tikai un vienīgi ar sociālās drošības sistēmas pakalpojumu palīdzību pilnībā nodrošinātu katra bērna materiālo labklājību (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 13.5. punktu*).

Šāda pilnīga valsts aprūpe nonāktu pretrunā ar Satversmes 110. panta pirmo teikumu, jo ne tikai valstij, bet arī vecākiem ir pienākums rūpēties par saviem bērniem, gādāt par bērnu vajadzību apmierināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 10. punktu*).

Nosakot konkrētus bērna kopšanas pabalsta aprēķināšanas principus, tostarp saistot pabalsta apmēru nodarbinātām personām ar šo personu vidējo apdrošināšanas iemaksu algu, Ministru kabinets ir īstenojis noteiktus tiesībpolitiskus mērķus tās rīcības brīvības ietvaros, ko tam piešķir Satversmes 110. pants.

10.1. Par otrā bērna kopšanu izmaksājamā pabalsta apmēru Pieteikuma iesniedzējas gadījumā ietekmē ne vien bērna kopšanas pabalsta aprēķināšanas vispārējie noteikumi vai apstrīdētā norma pati par sevi, bet arī apmērs, kādā no valsts budžeta tiek izdarītas obligātās apdrošināšanas iemaksas par personām, kuras kopj bērnu līdz gada vecumam. Proti, par personu, kas atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, obligātās apdrošināšanas iemaksas izdara normatīvajos aktos noteiktajā apmērā – no 50 latiem (*sk. šā sprieduma 2. punktu*). Ja bērna kopšanas pabalstu saņem nodarbināta persona, kura izmanto bērna kopšanas atvaļinājumu, šīs iemaksas ir vienīgās, kas veido personas apdrošināšanas iemaksu algu tajos mēnešos, kad tā atradusies bērna kopšanas atvaļinājumā.

Normas, kuras noteic šo iemaksu apmēru, Satversmes tiesā nav apstrīdētas.

10.2. Pamatots ir Ministru kabineta viedoklis, ka, ieviešot Noteikumu Nr. 644 6. punkta normu, valsts vistiešākajā veidā aizsargājusi un atbalstījusi

ģimeni, vecāku un bērnu tiesības, proti, šī norma īpaši aizsargā un atbalsta tās ģimenes, kurās bērni dzimst ar mazu laika starpību un kurās viens no vecākiem bērnu kopj nepārtraukti. Līdz ar to Noteikumu Nr. 644 6. punkts kopumā vērsts nevis uz bērna kopšanas pabalsta apmēra samazināšanu, bet gluži pretēji – uz labvēlīgāku noteikumu izveidošanu konkrētam personu lokam.

Tas, ka Pieteikuma iesniedzēja ir izslēgta no šo personu loka un labvēlīgākie noteikumi uz viņu neattiecas, pats par sevi nav uzskatāms par Satversmes 110. pantā noteikto pamattiesību ierobežojumu, ciktāl tas atbilst citām Satversmes normām un vispārējiem tiesību principiem.

11. Satversmes 91. pants noteic: „Visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.”

Lietas dalībnieki piekrīt Satversmes tiesas judikatūrā nostiprinātajai atziņai, ka likumdevējs Satversmes 91. pantā ietvēris divus savstarpēji cieši saistītus principus: vienlīdzības principu – panta pirmajā teikumā un diskriminācijas aizlieguma principu – otrajā teikumā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr. 2005-02-0106 9. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētā norma ir pretrunā gan ar tiesiskās vienlīdzības principu, gan arī ar diskriminācijas aizlieguma principu.

11.1. Lietas dalībnieki piekrīt arī Satversmes tiesas judikatūrā nostiprinātajām atziņām par tiesiskās vienlīdzības principa būtību. Proti, tiesiskās vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Tomēr tas nenozīmē nivelēšanu, bet prasa vienādi izturēties tikai pret tām personām, kuras atrodas patiešām vienādos un salīdzināmos apstākļos. Līdz ar to vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos, ja tai

ir objektīvs un saprātīgs pamats (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punktu*). Atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, ja tai nav leģitīma mērķa vai ja nav proporcionālas (samērīgas) attiecības starp nospraustajiem mērķiem un to sasniegšanai izraudzītajiem līdzekļiem (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2002-15-01 secinājumu daļas 3. punktu*).

11.2. Lietas dalībnieki ir vienisprātis, ka visas personas, kurām saskaņā ar Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta pirmās daļas 2. punktu kā nodarbinātām personām rodas tiesības saņemt bērna kopšanas pabalstu par nākamā bērna kopšanu vecumā līdz vienam gadam, kamēr iepriekšējais bērns nav sasniedzis divu gadu vecumu, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Lietā nav strīda arī par to, ka konstatējama atšķirīga attieksme. Ministru kabinets pamatoti norāda, ka nodarbinātās personas saskaņā ar apstrīdēto tiesību normu ir iedalītas divās grupās:

1) personas, kuras līdz nākamā bērna piedzimšanai iepriekšējo bērnu ir kopušas nepārtraukti (tas ir, bērna kopšanas pabalstu saņēmēmušas nepārtraukti);

2) personas, kuras līdz nākamā bērna piedzimšanai iepriekšējo bērnu kopušas ar pārtraukumiem (tas ir, bērna kopšanas pabalstu saņēmēmušas ar pārtraukumiem).

Pirmajai personu grupai bērna kopšanas pabalstu piešķir lielākajā apmērā, kāds bija piešķirts par iepriekšējā bērna kopšanu vecumā līdz gadam vai kādu varētu aprēķināt no jauna. Otrajai personu grupai, tostarp Pieteikuma iesniedzējai, pabalstu aprēķina no jauna.

Aprēķinot pabalstu no jauna darba ņēmējam, kurš iepriekšējo (pirmo) bērnu līdz gada vecumam kopis, atrodoties bērna kopšanas atvaļinājumā, un kuram nākamais (otrais) bērns piedzimst laikā, kamēr pirmais bērns vēl nav sasniedzis divu gadu vecumu, veidojas šāda situācija.

Pirmkārt, saskaņā ar Noteikumu Nr. 644 3.1. punktu darba ņēmējam mēneša vidējo apdrošināšanas iemaksu algu pabalsta apmēra noteikšanai aprēķina no personas apdrošināšanas iemaksu algas par 12 kalendāra mēnešu periodu, šo periodu beidzot trīs kalendāra mēnešus pirms mēneša, kurā bērns piedzimis.

Tāpat aprēķina periods par otro bērnu izmaksājamā pabalsta apmēra noteikšanai sākas 15 kalendāra mēnešus pirms šā bērna dzimšanas. Otrais bērns ir dzimis laikā, kamēr pirmais bērns vēl nav sasniedzis divu gadu vecumu. Līdz ar to aprēķina periods jebkurā gadījumā sākas laikā, kamēr pirmais bērns vēl nav sasniedzis viena gada vecumu.

Otrkārt, saskaņā ar Noteikumu Nr. 644 3.1. punktu aprēķinam izmanto šādu formulu:

$$V_{m\acute{e}n} = (A_1 + A_2 \dots + A_{12}) : 12, \text{ kur:}$$

$V_{m\acute{e}n}$ – mēneša vidējā apdrošināšanas iemaksu alga;

$A_1, A_2 \dots$ – apdrošināšanas iemaksu algas summa, kas gūta noteiktajā 12 kalendāra mēnešu perioda attiecīgajā kalendāra mēnesī;

12 – mēnešu skaits.

Ja nodarbināta persona pirmo bērnu kopusi, atrodoties bērna kopšanas atvaļinājumā, līdz bērns sasniedz gada vecumu, aprēķina periodā ietilpst arī tie mēneši, kuru vidējo apdrošināšanas iemaksu algu veido obligātās apdrošināšanas iemaksas, kas izdarītas no valsts budžeta. Proti, minētajā formulā lielumi $A_1, A_2 \dots$ par šiem mēnešiem ir 50 latu, bet par mēnešiem, kuros persona strādājusi, atbilst darba devēja izdarītajām sociālās apdrošināšanas iemaksām. Formula paredz summēt vidējo apdrošināšanas iemaksu algu par 12 mēnešiem un tad dalīt ar skaitli 12.

Ja persona pabalstu par pirmā bērna kopšanu saņēmusi minimālā apmērā un pēc tam, kad šis bērns sasniedzis gada vecumu, kādu laiku bija nodarbināta, tad, aprēķinot no jauna pabalstu par otrā bērna kopšanu līdz gada vecumam, tas var

būt lielāks nekā par pirmā bērna kopšanu. Tomēr 50 latu apmērā pabalstu saņem tikai 35% sieviešu un 3,3% vīriešu, bet 56 latu apmērā – 9,8% sieviešu un 2,6 % vīriešu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 203. lpp.*).

Ja persona par pirmā bērna kopšanu līdz gada vecumam saņēma liela apmēra pabalstu, bet pēc tam bija nodarbināta īsu laiku, tad, aprēķinot no jauna pabalstu par otrā bērna kopšanu līdz gada vecumam, tas var būt ievērojami mazāks nekā par pirmā bērna kopšanu līdz gada vecumam. Šāda situācija izveidojusies arī Pieteikuma iesniedzējai. Pabalstu maksimālā apmērā saņem 8,4% sieviešu un 23,6% vīriešu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 203. lpp.*).

Līdz ar to daļai personu no jauna aprēķinātais par nākamā bērna kopšanu līdz viena gada vecumam izmaksājamais pabalsts varētu būt mazāks nekā pabalsts par pirmā bērna kopšanu līdz viena gada vecumam. Tātad apstrīdētajā normā paredzētā atšķirīgā attieksme izpaužas kā bērna kopšanas pabalsta iespējams samazinājums vienai iepriekš minētajai personu grupai salīdzinājumā ar otru minēto personu grupu.

12. Lietā nav strīda par to, vai atšķirīgā attieksme noteikta ar pienācīgā kārtībā izdotu tiesību normu, taču ir strīds par to, vai šī atšķirīgā attieksme noteikta ar leģitīmu mērķi un vai tā atbilst samērīguma principam.

12.1. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka atšķirīgajai attieksmei nav leģitīma mērķa un tāpēc tā ir pretrunā ar Satversmes 91. pantu.

Ministru kabinets uzskata, ka atšķirīgajai attieksmei šāds mērķis ir. Ministru kabinets atbildes rakstā norāda, ka Noteikumu Nr. 644 6. punkta norma „noteikta, lai aizsargātu un atbalstītu tās ģimenes, kurām nākamā bērna piedzimšana gaidāma iepriekšējā bērna kopšanas periodā – tas ir, lai aizsargātu tos vecākus, kuriem bērni dzimst ar mazu laika starpību un kuriem iepriekšējā bērna nepārtrauktas kopšanas dēļ nav bijis iespējams pilnā mērā iesaistīties darba

tirgū un līdz ar to uzlabot savu materiālo situāciju” (*lietas materiālu 1. sēj. 38.–39. lpp.*).

Ar šādu apgalvojumu Ministru kabinets pamato normas mērķi kopumā, bet nepamato atšķirīgo attieksmi pret divām iepriekš definētajām personu grupām. Proti, netiek pamatots, kāpēc Ministru kabinets neaizsargā visus vecākus, kuriem bērni dzimst ar mazu laika starpību un kuriem iepriekšējā bērna kopšanas dēļ nav bijis iespējams pilnā mērā iesaistīties darba tirgū un līdz ar to uzlabot savu materiālo situāciju, bet aizsargā tikai tos vecākus, kuriem pilnā mērā iesaistīties darba tirgū nav bijis iespējams iepriekšējā bērna nepārtrauktas kopšanas dēļ.

Līdz ar to nav pamata secināt, ka konkrētās normas ietvaros būtu saskatāms leģitīms mērķis attiecībā uz atšķirīgo attieksmi, ko nosaka bērna nepārtrauktas kopšanas kritērijs.

12.2. Tomēr jāņem vērā, ka Noteikumu Nr. 644 6. punkts pārņemts no līdzīgas iepriekšējā regulējuma normas. Jau Noteikumu Nr. 1003 6. punkts paredzēja:

„Ja personai, kurai pabalsts piešķirts saskaņā ar šo noteikumu 3.1. apakšpunktu, atrodies bērna kopšanas atvaļinājumā vai esot nodarbinātai ne vairāk kā 20 stundu nedēļā, nepārtraukti kopjot bērnu vecumā līdz diviem gadiem, rodas tiesības uz pabalstu par nākamo bērnu, pabalstu par nākamā bērna kopšanu vecumā līdz gadam piešķir tādā apmērā, kāds saskaņā ar šo noteikumu 3.1.apakšpunktu bija piešķirts par iepriekšējā bērna kopšanu vecumā līdz gadam.”

Noteikumi Nr. 1003 bija izstrādāti, vadoties no principa, ka bērna kopšanas pabalstu nesaņem persona, kura ir nodarbināta, bet neatrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, un visos iespējamajos gadījumos persona, kura kopj bērnu, ir jāmotivē nestrādāt algotu darbu, bet visu savu laiku un uzmanību veltīt bērnam. Šis princips izpaužas Noteikumu Nr. 1003 normās.

Minētā nostādne citastarp pamatojās uz Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta pirmajā daļā noteikto regulējumu. Izspriežot lietu par Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta 1. punkta atbilstību Satversmes 110. pantam, Satversmes tiesa atzina, ka valsts vēlējusies aizsargāt bērna tiesības, proti, nodrošināt bērnam dzīves pirmajā gadā pienācīgu kopšanu, kuru praktiski īsteno viens no bērna vecākiem. Tādējādi apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis – bērna tiesību aizsardzība, nodrošinot bērnam līdz viena gada vecumam pilnvērtīgu aprūpi, kuru sniedz vecāki (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 13.3. punktu*).

Arī vienu gadu līdz divus gadus veca bērna interesēs ir vecāku klātbūtnes nodrošināšana. Līdz ar to apstrīdētajai normai ir saskatāms leģitīms mērķis.

12.3. Lai izvērtētu, vai atšķirīgā attieksme ir samērīga, visupirms jāpārliciecinās, vai apstrīdētā norma ir piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Apstrīdētā norma leģitīmo mērķi sasniegtu tad, ja tā motivētu nodarbināto vecāku, kas kopis bērnu līdz gada vecumam, izdarīt apzinātu izvēli par labu vienu gadu līdz divus gadus veca bērna kopšanai, apzinoties, ka materiālais atbalsts, kas samazināsies, kopjot bērnu līdz divu gadu vecumam, iespējams, izlīdzināsies, kad tiks saņemts lielāks pabalsts par nākamā bērna kopšanu vecumā līdz vienam gadam.

Tomēr daudzos gadījumos norma nemaz nevar sasniegt šo mērķi, jo laikā, kad tiek izdarīta izvēle par to, vai kopt vienu līdz divus gadus veco bērnu vai arī atsākt strādāt, nākamā grūtniecība varbūt vēl nemaz nav iestājusies vai arī vecāki par to nezina.

Pieteikuma iesniedzējas viedoklī par lietas materiāliem norādīts, ka viņa 2006. gada 4. martā nav varējusi izpildīt ar Noteikumiem Nr. 1003 uzlikto pienākumu apzināti izdarīt izvēli starp diviem nākotnē iespējamiem tiesiskajiem regulējumiem saistībā ar nākamā bērna piedzimšanu, jo:

1) par atgriešanos darbā vienojusies ar darba devēju jau 2005. gadā, kad nav zinājuši par nākamā bērna piedzimšanu;

2) atsākot darbu 2006. gada 4. martā, vēl neesot bijusi pārliecināta par to, ka gaida nākamo bērnu (ārsts grūtniecību konstatējis 2006. gada 9. martā).

Līdz ar to apstrīdētā norma attiecībā uz daudzām personām, tostarp Pieteikuma iesniedzēju, nemaz nevarēja sasniegt leģitīmo mērķi.

12.4. Apstrīdētā norma sasniedz leģitīmo mērķi attiecībā uz nelielu daļu personu, kuras, iespējams, izvēlas nepārtraukti kopt vienu līdz divus gadus vecu bērnu tieši šajā normā noteiktā regulējuma dēļ. Labums, ko sabiedrība gūst no šīs izvēles, nav lielāks par to vienu līdz divus gadus veco bērnu interešu ierobežojumu, kuru kopšanu vecāki ir pārtraukuši, lai atsāktu strādāt materiālu vai profesionālu apsvērumu dēļ, kā arī tādēļ, ka nav zinājuši vai nav bijuši pilnīgi pārliecināti, ka gaidāms nākamais bērns. Proti, pabalsts par otrā bērna kopšanu vecumā līdz vienam gadam daudzos gadījumos ir būtiski mazāks.

Samazinot pabalstu personai, kura bijusi nodarbināta laikā, kad pirmais bērns jau ir gadu vecs, bet otrā bērna vēl nav, respektīvi, laikā, kad vecāku klātbūtne tam ir mazāk nepieciešama, tiek negatīvi ietekmētas bērnu intereses laikā, kad otrais bērns vēl nav sasniedzis viena gada vecumu un vecāku klātbūtne viņam ir īpaši nepieciešama. Persona, kas saņem mazāku bērna kopšanas pabalstu, iespējams, ir spiesta strādāt un tādējādi mazāk laika var veltīt bērniem.

Turklāt netiek sasniegts arī pabalsta koncepcijas mērķis, proti, nodrošināt personai, kura kopj bērnu līdz viena gada vecumam, pabalstu apmērā, kas pēc iespējas tai aizstāj darba ienākumus (ciktāl pabalsts nepārsniedz noteikto maksimālo apmēru).

Līdz ar to apstrīdētajā normā paredzētā atšķirīgā attieksme neatbilst samērīguma principam, bet pati apstrīdētā norma – Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

13. Konstatējot apstrīdētās normas neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tā atzīstama par prettiesisku un spēkā neesošu. Līdz ar to vairs nav nepieciešams vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta otrajam teikumam.

14. Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, Satversmes tiesa ņem vērā, ka lietā Nr. 2005-09-01 tika izvērtēts regulējums, kas vispār liedza saņemt pabalstu personai, kura strādā (ir nodarbināta un neatrodas bērna kopšanas atvaļinājumā). Minētajā lietā apstrīdētās normas tika atzītas par spēku zaudējušām ar 2006. gada 1. martu.

Minētajā spriedumā „nosakot brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, tiesa ņem vērā to, ka apstrīdētajā normā ir ietverti bērna kopšanas pabalsta saņemšanas nosacījumi. To tūlītēja atcelšana, nepastāvot citam normatīvajam regulējumam, atsevišķos gadījumos var radīt personas tiesību aizskārumu. Tāpēc likumdevējam ir nepieciešams noteikts laiks bērna kopšanas pabalsta normatīvā regulējuma pilnveidošanai atbilstoši gan bērna, gan visas ģimenes interesēm” (*Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 16. punkts*).

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta otro daļu „Satversmes tiesas spriedums ir obligāts visām valsts un pašvaldību institūcijām, iestādēm un amatpersonām, ieskaitot tiesas, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām”.

Personām bija tiesības paļauties uz to, ka likumdevējs atbilstoši Satversmes tiesas spriedumā izteiktajām atziņām pilnveidos normatīvo regulējumu Satversmes tiesas atvēlētajā laikā un pēc 2006. gada 1. marta fakts, ka persona strādā pilnu darba dienu, neradīs pārtraukumu bērna pabalsta saņemšanā un nebūs saistīts ar personai nelabvēlīgām sekām nākamā pabalsta aprēķināšanā. Personām bija tiesības atbilstoši plānot savu profesionālo darbību, kā arī grūtniecību.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

Atzīt Ministru kabineta 2006. gada 8. augusta noteikumu Nr. 644 „Noteikumi par bērna kopšanas pabalsta un piemaksas pie bērna kopšanas pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību” 6. punkta vārdu „nepārtraukti” par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un spēkā neesošu no 2006. gada 1. marta.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Gunārs Kūtris